

O PADRE SARMIENTO, TEÓRICO DA TRADUCCIÓN

Xosé Manuel Dasilva
Universidade de Vigo

Era cousa rara Sarmiento non se deter algunha vez a reflexionar sobre o feito traductor, aínda que sequera fose no medio dunha desas infundas digresións ás que tan afeccionado se revelou sempre. Efectivamente, non deixa de ser anómalo que o frade beneditino, ó longo da súa vastísima obra de trazos temáticos plurais, en certo momento non se rendese ó engado de adiantar algunha opinión, mesmo que de camiño cara a outros obxectivos, con referencia ó campo traductolóxico. Iso sorprende máis se se ten en conta, de xeito primordial, a dependencia que o pensamento ilustrado mostra con relación a algunhas culturas foráneas, de todas elas en especial a francesa, os pensadores da cal proxectaron durante o século XVIII unha notoria influencia que conduciu a que a mediación lingüística daquela constituíse, en certa forma, unha necesidade esencial para os nosos autores.

O historiador, e presidente da Real Academia Galega, Xosé Ramón Barreiro Fernández presentaba nun traballo hai poucas datas saído á luz, titulado “Ilustración galega. As luces dun século”, un elenco moi documentado de ilustrados galegos onde, a carón dos grandes nomes, como os de Frei Benito Xerónimo Feixoo e Montenegro, o propio Sarmiento, Cornide e Saavedra, Xoán Fernández de Castro Fernández, Bernardo Hervella de Puga, Francisco X. Somoza de Monsoriu, Pedro Antonio Sánchez Vaamonde ou Xosé Lucas Labrada, xorden tamén outros moitos autores menores, por así dicir, entre os que sobrancean precisamente algúns tradutores. Tal é o caso, en particular, de Xoán Francisco X. Somoza e Ulloa, que verteu unha das obras máis difundidas no século XVIII, *Entretenimiento de Phoción*, do francés Mably, ou de Manuel Ros Medrano, que fixo o mesmo coa obra de Vernet titulada *Diálogos Socráticos*. No elenco disposto con rigor por Xosé Ramón Barreiro Fernández aparecen igualmente Joaquín Camacho de Insausti, que trasladou a obra *Triunfos de la verdadera religión*, do Conde de Valmont, José Miguel Alea, que traduciu *Exposición de los caracteres de la verdadera religión*, de Gerdi, e *El filósofo solitario*, do P. Almeida, así como, en fin, Anxo A. Henry Vieira, que nunca puido ver estampadas as súas traducións, de número non escaso, por non mereceren en ningunha oportunidade a aprobación pertinente do Consello Real.

¹ Barreiro Fernández, Xosé Ramón. 2002 "Ilustración galega. As luces dun século", *Cadernos de Pensamento e Cultura A Nosa Terra*, 24, pp. 10-14.

Aínda máis estraño, xa que logo, pode parecer agora, á vista destes datos, que Sarmiento non se ocupase nalgunha circunstancia da tradución. É boa verdade que o estado presente da súa colosal obra, mesmo hoxe en día en moi desequilibrada proporción máis inédita que édita —aínda que, gracias a eloxiable iniciativa do Consello da Cultura Galega, axiña esta lamentable situación felizmente vai ser corrixida—, non permite rastrear de maneira exhaustiva todas as digresións sarmentinas verbo da cuestión.

Sarmiento, emporiso, si escribiu unha vez, alomenos, sobre o acto de traducir. Fíxoo de modo tanxencial nunha das súas escasas obras que saíron do prelo, en concreto a que leva por título *Demostración crítico-apologética de el Theatro crítico universal que dio a la luz el R.P.M. Fr. Benito Geronymo Feyjoo, Benedictino*². Aquí o admirable ilustrado pontevedrés inclúe xustamente un comentario de apreciable extensión, ateigado de perspicacia, acerca dalgúns dos requisitos cos que debe contar todo aquel que, con aceptable competencia, queira levar a cabo dun texto de partida unha tradución fiable que, á súa vez, “faga obra á parte”, como o propio Sarmiento se encarga de apuntar con suma expresividade.

Figura a seguir o devandito comentario de Sarmiento en versión galega, lingua á que se traduciu o texto orixinal en castelán. Se as circunstancias históricas do noso idioma non fosen tan adversas no tempo que lle cadrou a el vivir, non é en absoluto de dubidar que Sarmiento escribise da súa man estas palabras directamente en galego.

Frei Martín Sarmiento

Demostración crítico-apologética de el Theatro crítico universal que dio a la luz el R.P.M. Fr. Benito Geronymo Feyjoo, Benedictino

¿Que lle parece agora ó lector que tiver algunha leve tintura da lingua francesa? ¿Non é boa tradución desta cláusula: Ne sont pas de pures hypotheses, estoutra castelá totalmente contradictoria: No es otra cosa que puras hipótesis? Con este modo de ler, entender e traducir as cláusulas dos autores (...), impóndolles todo o contrario do que din, doadamente se farda un corpulento librote. Para isto, nin se necesita abrir libros nin estudialos. Verdade é que con aqueles modais de entender igualmente se poderá impugnar canto dixer Santo Agostiño.

Non crea o lector que me admiro de semellante tradución quimérica. Hai tantas destas imposturas, e levo palpado tales monstruosidades, que xa teño civilizada a admiración. Dirá algún que isto foi obrar con certa malicia. Non tanto. Mais aquí está a certa ignorancia, coa cal se compón todo. Outros dirán que isto é non saber os significados franceses. Non tan pouco. Tamén é

² Con bo criterio o texto foi escolmado por Julio-César Santoyo na súa Teoría y crítica de la traducción, Bellaterra, Publicacións de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1987, pp. 99-100.

falta de saber as conexións das voces. Finalmente ha dicir o mesmo R. que isto procedeu de equivocación (a non ser que o impresor cargue tamén con esta maula). Non abonda. Equivocarse nunha proposición, cando está incidente para o asunto que se trata, é dispensable. Mais equivocarse na que é conclusión de todo o asunto, que se trata por extenso, e entendela en sentido contradictorio, isto non é equivocarse nunha proposición, é non entender o que se le, nin ter noticia do asunto.

Esta, e outras traducións desatinadas do R., poderán servir de exemplo, ou de aviso, para que os incautos lectores non se deixen levar de traducións de libros cando ignoraren os talentos do traductor. Teño advertido que é moi común o erro de crer que un suxeito que tiver algúns principios de lingua estraña, é xa capaz de traducir un libro. Erro perniciosísimo, e que ocasionou se toleren na República Literaria traducións insulsas de libros excelentes. Presupostas as virtudes intelectuais no que quere ser traductor, non hai bastante con que posúa as dúas linguas con perfección. É indispensable que comprenda o asunto da obra que ha traducir. Tampouco abonda comprender o asunto, se non posúe as dúas linguas con perfección. Se non concorren xuntos estes requisitos, non sairá traducción, senón unha desfiguración da obra, que faga obra á parte. Para precaver os erros que hai nisto, xa o ilustrísimo Huet tratou este punto no seu libro *De interpretatione*.

En caso, non obstante, que o traductor non estea adornado igualmente daquelas dúas virtudes, xulgo que mellor traductor ha ser o que, penetrando o asunto perfectamente, posúa a lingua estraña con algunha medianía, que o que, posuíndo a lingua con perfección, a penas ten tintura da facultade que se ha manexar. Isto faise evidente con este exemplo. Un perfecto xeógrafo español, que só saiba medianamente a lingua francesa, entenderá, e poderá traducir menos mal, un libro francés de Xeografía que outro español que saiba con primor a lingua francesa, e só teña de Xeografía tales cales principios superficiais. Para se evadir das dificultades da lingua, poderán servir de moito os dicionarios. Se non procede o estudio da facultade, que é o obxecto da obra, non abundan dicionarios para o acerto; ou, por mellor dicir, concorren dicionarios, polianteas e outras fargalladas para a maior confusión.

Pero ¿que dirá o lector daqueles que, negados ao coñecemento da facultade que se ha manexar na traducción, e satisfeitos con tal cal infarinatura de lingua estraña, queren meterse tamén a tradutores? Diga o que gustar. O que non ten dúbida é que aínda moitos españois non entenden algúns libros casteláns, cando estes tratan de facultades recónditas que xamais teñen sido obxecto da súa aplicación. O R., a querer meterse en todo, demostra que non é para cousa ningunha. Non entende os períodos casteláns (...), porque xa está negado á intelixencia dos asuntos, e élle traballo inútil revolver lugares comúns de polianteas, e outras complicacións, para os entender. Traduce insulsa, e contradictoriamente, os autores franceses que caen nas súas mans,

porque se encontra moi atrasado nos rudimentos da lingua francesa. Bastará para demostrar isto a confusión do *du* francés co *por* castelán, que introduciu na tradución da *Relación* do P. Fritz. Finalmente, por posuír os dous defectos en sumo grao, traduciu na materia presente *no es otra cosa que puras hipótesis* como que correspondía ao francés *ne sont pas de pures hypotheses*, sendo evidentísimo que é tradución en sentido contradictorio. Pensen, en vista disto, os lectores incautos nos que, sen se ergueren do po literario, érguense do po da terra para seren tradutores, da noite para a mañá.